

Др Славица Максић, Др Славица Шевкушић
Институт за педагошка истраживања, Београд

Изворни
научни чланак

Унапређивање рада у продуженом боравку

Резиме: Основна школа за ученике нижих разреда нуди могућности продуженог боравка, али без јасног и разрађеног плана како да се систематски и на организован начин испуни време које деца проводе у школи, изван редовне наставе. Са циљем да се школе и наставници подстакну да унапреде рад у продуженом боравку, осмишљен је програм који се приказује у овом истраживању. На основу искуства стеченог у току реализације програма, који је као пилот пројекат реализован у једној основној школи, закључено је да продужени боравак ученика представља шансу за већи васпитни утицај школе који она ипак треба да искористи. Илустрације ради, приказују се две активности чија је сврха била да се ученици мотивишу за учење страних језика и да боље упознају припаднике других народа са којима живе. У оба случаја, ради се о активностима чији би ефекти могли допринети увећању етичке толеранције међу децом и развоју њихове културне компетенције.

Кључне речи: продужени боравак, програм, културна компетенција.

Основна школа за ученике нижих разреда нуди могућност продуженог боравка, али без јасног и разрађеног плана како да се систематски и на организован начин испуни време које деца, поред редовне наставе, проводе у школи. Када је уведен, продужени боравак је организован тако да је обухватао велики број деце, са минималним улагањима и врло скромним дизајном и начином рада који се није битно разликовао од начина на који се организују активности у редовној настави. Ученици су, по правилу, боравили у учионици у којој имају наставу и

углавном се бавили израдом домаћих задатака. Пошто су са овом децом радили учитељи који нису посебно припремани за рад у боравку, њихов приступ се није битно разликовао од онога у редовној настави. Мање амбициозни учитељи из боравка дозвољавали су деци да проводе време по свом избору, неструктурирано, са једином бригом да се не повреди и да прође време до доласка њихових родитеља. Овакав став имао је неповољније последице од првог, јер су деца и родитељи морали да код куће, у кратком времену које им је преостало, ураде домаће

задатке. Неадекватно збрињавање деце довело је до пада интересовања родитеља за продужени боравак, који су у складу са својим могућностима покушавали да проблем реше изван школе.

Међутим, у градским срединама, где су оба родитеља запослена или дете живи само са једним родитељем, школа постаје једино место где дете може бити збринато док су други чланови породице окупирани својим обавезама. Од продуженог боравка се очекује да помогне родитељима око чувања деце и успешнијег испуњавања њихових школских обавеза. С друге стране, продужени боравак треба да буде занимљив и подстицајан за ученике који се у њега укључују и учитеље који у њему раде. Савремене тенденције у развоју образовања и васпитања нуде могућност бољег структурирања и организовања активности, које су креативније и у већој мери примерене дечјим потребама. Такође, продужени боравак дозвољава успостављање приснијих и неформалнијих односа између учитеља и ученика, као и међу вршњацима, које је објективно теже успоставити у регуларним наставним ситуацијама. Активности продуженог боравка могу да буду прилика да се школа чвршће и смисленије повеже са животом изван школе, превазилазећи апстрактност знања која нуди, а што се сматра једним од њених главних недостатака (Максић, 1997, 2003/2004; Пјурковска-Петровић и Шевкушић, 1997; Шевкушић, 2000).

Постојећи проблеми организације продуженог боравка, потребе родитеља и ученика као и могућности које пружа боравак ученика у школи изван наставе, били су полазна основа за конципирање пројекта за унапређивање рада у продуженом боравку. Било је потребно да се испита на који начин организовати, којим садржајима и ак-

тивностима испунити и како структурирати продужени боравак ученика нижих разреда основне школе, да би се задовољиле њихове васпитне и образовне потребе и подстицао развој њихових интересовања и креативности. Постављени проблем конкретизован је преко три питања. Како изабрати и осмислити активности продуженог боравка да буду атрактивне тако да окупирају дечју пажњу и изазовне, у смислу подстицања дечјег развоја? Како да организација активности, методе и облици рада буду флексибилни и разноврсни да би се време проведено у продуженом боравку у битним аспектима разликовало од редовне наставе? И, како опремити и уредити окружење у коме се продужени боравак реализује да би било у функцији остваривања постављених циљева?

Пројекат има образовне и васпитне циљеве чије остваривање подразумева организацију и садржаје рада који се разликују од редовне наставе, а реализују их посебно обучени васпитачи. Први услов представља стварање подстицајног окружења које задовољава дечје сазнајно-развојне, социјалне и емоционалне потребе. Предвиђени садржаји, активности и начин рада требало би да допринесу, подстичу, развијају и охрабрују целокупан развој личности детета, са нагласком на: развоју језичких способности и вербалном изражавању (богаћење речника, развој појмова); моторичком развоју (мануелна спретност, правилно држање, координисано кретање); социјалним и комуникационим вештинама (дружење, помагање, сарађивање, договарање); креативном испољавању (ширење и развој интересовања, самопотврђивање кроз успешан рад и стварање креативних продуката); самопоштовању, самосталности, иницијативности, радозналости и општој култури (добивање бит-

них информација о значајним појавама у природи и друштву).

Унапређивање рада у продуженом боравку спроводи се у три фазе и обухвата: осмишљавање програмских активности за рад са ученицима, обуку учитеља за реализацију ових активности и праћење реализованих активности. При конципирању активности продуженог боравка пошло се од основних претпоставки развојне психологије. Детињство је основа на којој се гради остатак живота, при чему се деца развијају различитим темпом и на различите начине. Сва деца имају способности које могу да буду препознате и треба да буду подржане. За квалитетан рад је потребно време и простор. Учење би требало да започне од онога шта деца могу да ураде. Игра и разговор су главни начини на које деца уче (Максић, 1995). Комуникација са другом децом и одраслима има кључни значај за развој деце (Шевкушић, 1995). Често се заборавља да деца уче из свега што се догађа њима и око њих. Најбоље се учи када је појединац активно укључен и заинтересован за оно што учи. Деца су на прави начин припремљена за учење када верују у себе и своје способности. Најважније дечје потребе које се морају уважити у раду са њима, да би тај рад био успешан су: забава, благонаклоност, прихватање, поштовање, сигурност, поштење, стрпљење, опраштање, охрабривање, отвореност и љубав.

Васпитачи који раде у продуженом боравку су по свом образовању наставници разредне наставе. С обзиром на то да се у току формалног образовања учитеља недовољно пажње поклања њиховом припремању за рад са децом изван редовне наставе и обавезног наставног програма, реализација пројекта обухвата и посебну обуку учитеља који су ангажовани у продуженом боравку.

Обука има за циљ да се учитељима пруже специфична знања у вези са принципима, циљевима и методама рада са децом изван редовне наставе. Учители се, такође, кроз практичне вежбе припремају за реализацију програмских активности. С обзиром на постављене циљеве, најважније теме у раду са учитељима су: принципи и методе рада прилагођени дечјем развоју; развијање способности и вештина ефикасне комуникације са децом и одраслима; механизми подстицања и развијања дечје креативности. Теме се обрађују интерактивним методама, кроз дискусију и радионице, уз неопходна кратка излагања и упућивање на изворе релевантних информација о датим питањима (Максић, 1998, 1999; Шевкушић, 1993).

Програм за рад у продуженом боравку реализован је као пилот пројекат у основној школи "Старина Новак" у Београду 2000/2001. школске године. Од 147 ученика првог и другог разреда, приближно половина (77) се укључила у продужени боравак. У боравку су формиране по две групе деце са којима су радиле четири учитељице. Рад са учитељицама које раде у боравку, учитељицама које воде редовну наставу и родитељима одвија се у току целе школске године. На редовним месечним састанцима, у оквиру сваке од три назначене групе, дискутује се о реализацији планираних програмских активности. Аутори пројекта дају учитељицама из продуженог боравка потребна упутства, периодично врше супервизију њиховог рада и кроз заједничку анализу урађеног, планира се будући рад. Учителице из боравка се подстичу да међусобно размењују искуства и да се договарају, као и да важне информације о деци прикупљају од њихових учитељица из редовне наставе. Учителице из редовне наставе се позивају на сарадњу са наставницима из продуженог бо-

равка. Родитељи се обавештавају о циљевима пројекта и његовом развоју. Од њих се тражи подршка као што је, на пример, волонтерско ангажовање око помагања учитељицама у продуженом боравку при реализацији посебних активности.

Рад са децом спроведен је кроз радионице. Сценарији радионица развијени су у складу са основним принципима Гарднерове теорије о постојању седам интелигенција, а учитељице су подстицане да примењују ове принципе у раду у боравку (Максић, 2003). Свака активност укључивала је употребу више типова интелигенције, јер су тако презентовани задаци и тражени одговори. Овакав рад требало је да ангажује различите канале пријема информација, когнитивне стилове рада и изражавања. Деца су имала могућност да бирају начин на који ће се бавити проблемом и коју врсту одговора ће дати (говор, писање, цртање, рецитовање, певање, свирање, физичке активности, глума). Решавање задатака такође је било могуће кроз рад у групи, у пару или самосталан рад у школи, али и рад код куће (као припрема или обавештавање родитеља/породице о постигнућу које је дете остварило). Финални радови представљани су јавно пред другом децом из одељења, пред другим одељењем и пред родитељима (изложбе, приредба).

Осмишљене су и реализоване радионице са различитим темама које су се односиле на свакодневни живот детета у кући и школи, његова интересовања, преференције, обавезе и одговорности, што се може видети из назива неких од радионица: *Пућ од куће до школе, Уређујем моју собу, Шћа знамо једни о друћима, Како смо се осећали, Идемо у ћосће, Моје занимање, Зашћо учимо сћране језике, Пишем писмо, Ућознајемо друће кулћуре и народе*. Укључују се ак-

туелни проблеми из развоја и динамике групе и значајни друштвени догађаји из ширег окружења. Програмске активности са децом концентришу се око музике, ликовне уметности, физичких и спортских активности и сценског изражавања, али се кроз ове области користе знања из свих школских дисциплина. Учитељи који раде у продуженом боравку према својим афинитетима и међусобном договору реализују активности. Коначан циљ је да се подстакну и обуче за самостално конципирање и извођење радионица на одређену тему и такав начин рада који ће бити најпримеренији потребама група деце са којом раде. Планирање активности изводи се тематски (Шефер, 2005).

Учитељице су писале месечне извештаје о радионицама које су изводиле са децом, према упутству о посматрању које су добили од аутора пројекта (подаци о томе како је текла радионица, проблеми на које су учитељице наилазиле у раду, број деце који је учествовао, интересовања и степен ангажовања деце, њихови међусобни односи). Уз извештаје, учитељице су прилагале дечје радове који су настали као продукти са радионица. Овако прикупљени подаци употребљени су за планирање наредних активности и унапређивање пројекта у току његовог извођења. На крају школске године, изведена је евалуација која је обухватила испитивање мишљења наставника и ученика о свим новинама које је програм продуженог боравка понудио, као и испитивање ефеката програма на креативност и школски успех ученика. У евалуацији коришћени су упитници за испитивање мишљења ученика и учитељица о боравку, а за мерење креативности коришћен је Урбан-Јеленов тест креативног цртања (Шевкушић и Максић, 2002).

У целини, резултати евалуације указују на то да су ученици у продуженом боравку уживали у усвајању нових информација, утврђивању и повезивању школског знања са ситуацијама из реалног живота, доживљавајући оно што се у школи дешава као продужетак активности изван школе. Имали су доживљај да учествују у смисленим и значајним догађајима и врло озбиљно су се припремали за сваку активност. Анализа извештаја учитељица о реализованим програмским активностима показује да су оне биле флексибилне у раду, пре свега тако што су прилагођавале сценарио радионице групи деце са којом су радиле. Општи утисак је да су ученици имали позитивнији однос према активностима од учитељица, што је и разумљиво јер су учитељице морале више да се припремају за овакав начин рада, размишљају о својим когнитивним преференцијама, стилу предавања и изражавања и да их контролишу. Осим тога, показало се да је потребна дужа припрема учитељица, уз већу мотивацију и спремност да уче, да мењају своје навике, избегну препуштање рутини. Искуства стечена при реализацији овог пројекта потврђују да је за успешну организацију и реализацију активности у продуженом боравку неопходан добро осмишљен план и програм, као и вештина наставника да конкретизује оквирне програме кроз одређене активности.

Примери програмских активности

Програмске активности које су реализоване у продуженом боравку детаљније илуструјемо са два примера, како би их заинтересовани учитељи могли употребити у свом раду. Ово је истовремено позив учитељима који раде у боравку да сами на сличан начин осмисле своје радионице и тако

обrade теме које се у њиховој школи и групи деце са којом раде сматрају значајним. Активности су изабране у контексту актуелних догађаја и све веће потребе друштва да се деца уче међуетничкој толеранцији и, с друге стране, обавезе школе да на ове захтеве одговори. Прву активност, о томе зашто се уче страни језици, осмислили су и реализовали аутори пројекта. Практичан разлог биле су тешкоће које су се појавиле у реализацији експерименталног програма енглеског језика. У школи је, наиме, обезбеђено интензивно учење енглеског језика уз редовну наставу (четири часа недељно). Ангажован је наставник енглеског језика који није имао искуства у раду са ученицима на млађим узрастима и за рад са већом групом деце, са врло различитим предзнањима). Другу активност, посвећену упознавању других народа и култура, осмислиле су учитељице које су радиле у продуженом боравку. Избор народа и култура које су обрађене у појединим групама деце био је одређен интересовањима, могућностима и потребама ученика, њихових родитеља и ангажованих учитељица.

Активност *Зашто учимо стране језике* реализована је са циљем да се ученици мотивишу за учење страних језика и предвиђено је да траје један школски час. Од материјала потребно је следеће: свеска, оловка и гумица за свако дете, а за сваки тим који чине три до четири ученика и два-три папира А4 формата, исечци из новина о називима и огласима на страним језицима, етикете са слаткиша, различите амбалаже и слично. Да би се припремили за активност, учитељица дан-два раније замоли ученике да исеку из новина називе и огласе на страним језицима, скину етикете са прехранбених производа (чоколаде, жваке), а за дан када ће

се изводити радионица обуку одећу са страним натписима. Деци се даје инструкција да ће учествовати у ситуацији у којој је потребно да помогну странцу који је дошао у њихов град, као и то да одглуме како би се снашли у ситуацији када се нађу у земљи где се говори неки страни језик. Разговор почиње питањем који све матерњи језици су заступљени у њиховој групи, односно које језике деца говоре у својој породици? Које језике знају чланови њихових породица? Које су предности двојезичне деце? Који језици се говоре у нашој земљи?

У главном делу активности дискусија се усмерава на то зашто је потребно да се уче страни језици и како се бира језик за учење. Дискусија обухвата следећа питања: учење страног језика у школи и ван школе; чему служи то што смо научили; колико језика људи говоре на земљи; да ли постоји један језик за све; који језици се највише користе у свету; без ког језика човек не може да се снађе, ако крене у иностранство. Део активности који је назван "Странац у мом граду", почиње тако што се ученицима даје упутство да замисле како на путу од школе до куће сусрећу странца. Тог странца глуми учитељица која говори страни језик. У првој ситуацији она тражи пут до школе, у другој тражи продавницу и жели нешто да купи, у трећој биоскоп, а у четвртој аутобуску станицу. Учитељица говори искључиво енглески језик и реагује само на оно што разуме из дечје глуме. У делу активности који је назван "Ја у страни земљи", ученици се деле у групе којима се даје упутство да су у оквиру дечјег фестивала отишли у страну земљу, гостују у породици свог вршњака, али не знају језик који говоре домаћини. Желели би да телефонирају кући, оперу косу, гледају телевизију и слично и треба да се у вези са тим споразумеју са сво-

јим другом и његовом породицом. Овога пута улоге се мењају, па је учитељица домаћин.

У завршном делу активности даје се кратак резиме на основу практичног искуства до којег се дошло учешћем у претходне две вежбе о томе шта би нам од нашег знања енглеског језика помогло да се снађемо у радњи, на улици, у школи. Учитељица подстиче децу да науче неколико речи матерњег језика својих другова из групе (као што су ромски, албански, хебрејски), да би се боље разумели. Закључује се изреком да човек вреди онолико колико језика зна да говори. Учитељица пита децу како се осећају, да ли им се допала активност и у којој мери, шта им је било тешко, шта би волели да измене или додају, да ли мисле да им је активност користила и како, односно шта мисле да су научили, да ли би волели да поново учествују у некој сличној активности. На крају, учитељица прави записник о томе како је текла радионица, који су били евентуални проблеми, занимљивости, какво је било интересовање деце и слично.

Ова радионица изведена је у две групе деце које су биле подељене према узрасту: једну групу су чинили ученици првог разреда, а другу ученици другог разреда. Из извештаја које су учитељице направиле издвајамо најважније коментаре који указују да је активност испунила свој циљ. Испоставило се да деца нису знала шта је матерњи језик, па су то научила овом приликом. У нашим породицама говоре се српски, енглески, руски, украјински, италијански, немачки, француски, босански. Код нас највише се користе српски, енглески, "сељачки" (на пијаци) и кинески, а у свету енглески. Неопходно је да знамо неки страни језик, на пример, енглески, када отпутујемо, када нам неки странац дође у госте када на телевизији нема превода филма, за рад на компјутеру и

у другим ситуацијама. У једној групи деца уче речи на украјинском, а у другој на мађарском (сунце, здраво, мама). Један ученик тврди да је измислио језик "шајирофрамански" који има своја правила, а служи за интерно споразумевање са рођаком. Група првака успева да разуме странца и да му помогне. Међутим, у игри где је требало да они буду странци, деца су безуспешно објашњавала, али нису успела да се споразумеју, чак су се у једном тиму и сукобили. Изведен је заједнички закључак да би се лакше снашли да су знали страни језик. У групи ученика другог разреда, странкињу је глумила учитељица која зна енглески и хебрејски језик. Деца која познају неке речи на енглеском успевају да се споразумеју.

Другу активност *Упознавање других култура* осмислиле су и реализовале учитељице које раде у продуженом боравку. Радионица посвећена јеврејском народу и култури била је организована захваљујући учитељици јеврејског порекла. Упознавање са традицијом и културом Украјине било је подстакнуто тиме што се међу ученицима нашла девојчица из ове земље. Упознавање са јапанским народом и обичајима спроведено је на иницијативу једног родитеља који је познавао и могао да обезбеди долазак Јапанке у школу. Према планираном сценарију, требало је да радионице пруже прилику деци да се ближе упознају са одређеном земљом и њеним основним обележјима по којима би је могли препознати. Остављено је водитељима радионица да направе избор информација које сматрају битним или да говоре о ономе што најбоље знају о датој земљи. Начин на који ће те информације бити пренете деци такође није строго одређен, већ је то зависило од могућности водитеља да набаве и донесу

штампане материјале, слике, филм, одећу, храну и друго. У наставку следе изводи из извештаја које су о реализованим радионицама направиле учитељице.

Учитељица Јеврејка, која је више година живела у Јерусалиму, најављује деци да ће разговарати о јеврејском народу. Јевреји су народ који постоји више хиљада година, а да му је постојбина земља која се у Библији назива Кана или древна Палестина. Јевреји данас живе у свим земљама света и код нас, а њихова историја везана је за честа сељења из једних земаља у друге. Највећи јеврејски празник је Песах којим се слави излазак Јевреја из дуговековног египатског ропства. Учитељица је донела бесквасни хлеб - мацес који они пробају. Други велики јеврејски празник је празник светлости - ханука. Пре много година, Јевреји су победили далеко надмоћнијег непријатеља, Грке, а када су поново ушли у свој храм у Јерусалиму запалили су светло које је горело осам дана. У спомен на овај празник, јевреји у свећњак који се зове Менора сваког дана запале по једну свећу. Учитељица показује деци јеврејску заставу и грб и објашњава шта значе давидова звезда и Менора. Учитељица је донела два јеврејска календара и објашњава да Јевреји рачунају време према месечевом календару и да је по том календару 5.762 година. За град Јерусалим, који приказује на фотографијама, учитељица каже да је главни верски, духовни центар Јевреја, али и Арапа, муслимана и свих хришћана и да људи из целог света долазе да се моле у многим црквама, синагогама и џамијама. О хебрејском језику учитељица каже да се пише са десна на лево, пише неколико дечјих имена на табли, показује јеврејски алфавет и дечју књигу на хебрејском. У завршној активности, слушају дечје песме које се певају о празницима и разгледају

брошуре о Израелу. Са видео-касете гледају кратак филм о Јерусалиму.

Упознавање Украјине омогућено је тиме што је украјинска породица, мајка и старији брат једне ученице, била спремна да својим друговима приближи своју земљу. Гости су започели своју презентацију описом земље из које они потичу и показали на карти где се налази. Објаснили су разлике међу појединим областима ове земље (рељеф, обичаје, народну ношњу). Украјина је држава у Европи чији је главни град Кијев. Покрива велику територију, а њени суседи су Русија, Мађарска, Пољска, Молдавија и Румунија. Деца су имала прилику да се упознају са појединим историјским догађајима везаним за главни град Украјине, што је било документовано фотографијама најпознатијих грађевина у Кијеву. Кијев је основан 485. године, као главни град велике државе има много лепих старих цркава и споменика. Град се налази на реци Дњепру, а главна улица се зове Хрестштатик. Најпознатији кнежеви су Владимир Велики и Јарослав Мудри. У шеснаестом и седамнаестом веку у Украјини су били козаци. То су војници који су се борили за њену слободу, а најпознатији од њих био је Хмелнитски. Уследило је певање песме на украјинском језику и показивање корака који се уз њу играју. Водитељи су, затим, показали неке разлике у српском и украјинском писму: украјински је сличан српском јер се пише ћирилицом, али украјинска азбука има 32 слова. Деца су се посебно распитивала за изговор појединих речи. У завршном делу, показана је застава

Украјине и дато значење њених боја: плаво небо и жута житна поља. Активност је завршена предајом пригодних поклона одељењу које су добили од Украјинске амбасаде: проспекти, разгледнице са знаменитостима Кијева и једна књига о Кијеву.

Упознавање са културом Јапана названо је "Тајанствена гошћа". Учитељица започиње разговор са ученицима тако што им каже да им је стигла гошћа из земље излазећег Сунца. Гошћа улази у учионицу, обучена у кимоно, жутог лица, косих очију и својом појавом окупира пажњу ученика. Мајка која је познаје и која је довела представља је и каже да стиже из Јапана, да се зове Сакико Оказаки и да студира српски језик у Београду. Ученици су претходног дана са учитељицом припремили питања за гошћу. Ова питања се углавном односе на то како се на јапанском језику каже школа, наставник, ученик, како се поздравља, захваљује и слично. Пошто су успешно савладали више речи, деца се распитују шта се једе у Јапану. Гошћа говори о риби и показује како се једе пиринач помоћу штапића. Затим говори о лепоти цвећа и хобијима, као што је прављење икебане. Икебане илуструје великим зидним календаром и демонстрира оригами технику. Деца су одушевљена оним што виде. Гошћа поклања сваком ученику папир на који је претходно написала његово име и птицу од папира која маше крилима када се повуче за реп. Ученици се захваљују гошћи (према јапанском обичају уз наклон) уз прикладан поклон (књига у коју су се сви потписали).

Литература

- Максић, С. (1995): "Међународни центар за радозналу децу -ICIC", *Зборник 1* (67-77), Вршац: Виша школа за образовање васпитача.
- Максић, С. (1997): "Слободно време у функцији развоја талента", *Култура слободног времена деце и омладине* (55-70), Шабац: Виша школа за образовање васпитача.
- Максић, С. (1998): *Даровитио деце у школи*, Београд, Институт за педагошка истраживања.
- Максић, С. (1999): "Рана идентификација креативности", *Зборник 5* (113-121), Вршац: Виша школа за образовање васпитача.
- Максић, С. (2003): "Импликације Гарднеровог схватања интелигенције и креативности за рад учитеља", К. Шпијуновић (ур.): *Образовање и усавршавање учитеља* (355-374), Ужице, Учитељски факултет.
- Максић, С. (2003/2004): "Потинкување на креативноста преку воннаставните активности", *Воспитаније*, 3, 4-5, 28-38.
- Пјурковска-Петровић, К., С. Шевкушић (1997): "Слободне активности ученика: рад секција у основним школама", *Настава и васпитање*, 350 - 361, 2-3,
- Шефер, Ј. (2005): *Креативне активности у темељској настави*, Београд, Институт за педагошка истраживања.
- Шевкушић, С. (1993): "Кооперативно учење у разреду", *Зборник Института за педагошка истраживања*, 25, 1, 73-85.
- Шевкушић, С. (1995): "Принципи ефикасне комуникације у настави", *Настава и васпитање*, бр. 1-2, (152-163).
- Шевкушић, С. (2000): "Слободне активности и развој креативности ученика", *Зборник 6* (212-223), Вршац, Виша школа за образовање васпитача.
- Шевкушић, С., С. Максић, (2002): "Један програм за рад у продуженом боравку", *Зборник Института за педагошка истраживања*, 34, 1, 112-132.

Summary

Primary school offers possibility of after classes stay for students of lower grades. There is not a clear and worked out plan for organized way of fulfilling time children spend at schools, apart from regular classes. With the aim of encouraging schools and teachers to improve work in after classes stay, there is a programme shown in this paper. Based on experience in realisation this programme, which has been a pilot programme in a primary school, it is concluded that after classes stay represents a chance for a greater pedagogical influence of school which it is supposed to use more in the future. There are two examples of two activities, which aim was motivating students for learning foreign languages and better knowing of other nations they live with. In both cases, we can see the activities, which effects can contribute to better ethnic tolerance among children and development of their culture competence.

Key words: *after school stay, curriculum, and culture competence*